

ELEMENTI VREDNOVANJA I OCJENJIVANJA U STRANOM JEZIKU

Stručni članak. Primljen 27.1.1997.

UDK 371.26:800.73

(nastava stranih jezika; vrednovanje; komunikacijska kompetencija)

Elementi vrednovanja i ocjenjivanje su pedagoška pitanja od vječnog interesa koja svaka generacija školnika i znanstvenika nanovo želi definirati.

Ta su pitanja i dio službene obrazovne politike koja svojim propisima i rješenjima želi naglasiti da evaluacija nije i ne može biti samo stvar pojedinca već pripada u dio dogovorenoga društvenog ponašanja.

Strani jezici kao specifičan nastavni predmet unutar nastavnog plana i programa (osim općih ciljeva koji vrijede za sve predmete, podliježu i posebnim zakonitostima vrednovanja, provjere a time i ocjenjivanja.

Govorenje kao medij, vještina i obrazovni cilj, jezične vještine i njima pridodani jezik, jezične zakonitosti i vokabular elementi su suvremene metodike stranog jezika koje autor predlaže za izvođenje pedagoške prosudbe pri provjeri i ocjenjivanju učeničke komunikacijske kompetencije.

UVOD

Glavni cilj poučavanja u stranim jezicima na osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini jest osposobljavanje učenika za praktične jezične vještine, što istodobno uključuje ovladavanje posebnim vrijednostima neke strane kulture.

Kada je riječ o općim zahtjevima u stranim jezicima, Vijeće Europe je u razvijanju jezičnog kurikuluma dogovorilo odrednice zajedničke svim svojim članicama, što se odnedavna odnosi i na Hrvatsku.

Te se odrednice odnose na učenje stranih jezika općenito, uz napomenu da svaki strani jezik razvija svoje ciljeve sukladno vlastitim zakonitostima i jedinstvenim karakteristikama.

Tako se u dokumentima o poučavanju i učenju stranih jezika Vijeća Europe pojavljuju sljedeći parametri koji se mogu i imaju smatrati polazištem za razvijanje svakoga pojedinačnog nacionalnog kurikuluma stranog jezika, jer uključuju dostignuća znanosti i struke u postavljanju tih postulata i dugoročnu suradnju eminentnih lingvistica, psihologa i obrazovnih stručnjaka europske i svjetske zajednice.

To su:

1. *Znanje koje se definira kao spoj funkcionalnih potreba čovjekova izražavanja*, npr. mišljenja, želje, volje, znanja, neznanja, mogućnosti, stava, zamolbe, savjeta, predstavljanja, oslovljavanja itd., artikuliranih u:

a) *raznim pojmovnim skupinama - semantičkim poljima* - npr. vremenu, prostoru, uzroku-posljedi, posjedovanju, kvantitativnim i kvalitativnim odnosima, gramatičkim funkcijama subjekta, predikata, zamjenicama i sl., ili logičkim odnosima povezivanja, suprotstavljanja, izuzimanja, odnosno koheziji npr. uporabom člana, osobnih, pokaznih i posvojnih zamjenica, što je u jeziku sve izraženo za to određenim

b) *gramatičkim strukturama*, a sve zajedno procesirano

c) *nastavnim temama* (npr. škola, kupovina, ekologija, hobiji, domovina, mladi i sl.) bez kojih nema komunikacije.

2. *Vještine* (govorenje, čitanje s razumijevanjem, slušanje s razumijevanjem, pisanje).

3. *Vokabular*

Svaki se od navedenih elemenata pojedinačno vrednuje, provjerava i ocjenjuje, uz

napomenu da je znanje kumulativno i potrebno ga je tako i mjeriti, a vještine i količina vokabulara od početka učenja trebaju se stupnjevati u odnosu prema razini složenosti uporabe, jer se iste vještine, samo s drugim složenijim zahtjevima i drukčijim intenzitetom, pojavljuju tijekom cjelokupnog školovanja i u svakom stupnju odgovaraju psihofizičkom razvoju dobi učenika.

ZAKONSKA PODLOGA

Hrvatski kurikulum stranih jezika propisan je dvama osnovnim dokumentima Ministarstva prosvjete i športa RH: *Okvirni nastavni plan i program za osnovne škole* (Zavod za školstvo, 1993), odnosno *Okvirni nastavni plan i program za osnovne škole - izmjene i dopune* (Glasnik Ministarstva, 1995) te *Nastavni programi za gimnazije* (Glasnik Ministarstva, 1994) koji eksplicito navode da se ti programi imaju pretočiti u izvedbene, što je onda zakonska obveza svakog nastavnika.

U 1995. i 1996. godini zabilježeni su manji pomaci u nastavnom planu u odnosu prema stranim jezicima, osobito u osnovnoj školi.

Uvedene su, međutim, bitne izmjene u uporabi udžbenika, kako za osnovne, tako i za srednje škole, što veoma utječe na realizaciju programskih ciljeva i zadataka, a najvažnije su izmjene na području vrednovanja, provjere i ocjenjivanja učenika, nastale stupanjem na snagu *Pravilnika o načinu praćenja i ocjenjivanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi* (Glasnik Ministarstva, 1995).

U dijelu "Osnovne odredbe" Pravilnik pokušava definirati pedagošku dimenziju vrednovanja, provjere i ocjenjivanja, a ostali se njegovi dijelovi uglavnom bave zakonskim reguliranjem dogovorenoga ponašanja svih sudionika u procesu poučavanja i učenja, od učenika, preko nastavnika, roditelja, ravnatelja do prosvjetnih vlasti.

Elementi ocjenjivanja učenika u postupcima provjeravanja spomenuti su vrlo općenito u članku 7. Pravilnika, i odnose se na sve nastavne predmete i samo su djelomice primjenljivi na strane jezike.

Članak 9, stavci 1. i 2, kao polazište za elemente ocjenjivanja učenika predviđa nastavne programe Ministarstva, odnosno ostavlja slobodu nastavniku da ih svojim izvedbenim programima sam popiše.

Nastavni, pak, programi nigdje taksativno ne navode te elemente, što kod većeg dijela nastavnoga kadra izaziva nedoumice što upisati u imenik, jer imenik u osnovnoj školi već sadrži elemente koji danas više ne odgovaraju metodici učenja i poučavanja bilo kojeg stranog jezika, npr. već unesene rubrike "izražavanje" i "razumijevanje" preopćenite su u odnosu prema predmetu i načinu vrednovanja, dakle ocjenjivanju, i sastavni su dio svih oblika provjere. Istodobno pet praznih rubrika u imeniku srednje škole ostavlja dojam da je sloboda kreacije vlastitih elemenata dobrodošla.

Iz cijelog toga nesigurnog stava kasnije rezultiraju različite sudbine i nepotrebna sporenja, budući da čin ocjenjivanja zabilježen u dnevniku, unatoč svojoj isključivo pedagoškoj dimenziji, za sve sudionike ostaje i jedino zakonsko uporište u slučaju spora.

PROGRAMSKI CILJEVI I ZADACI U STRANOM JEZIKU

Sukladno programskim *ciljevima* učenja stranih jezika u osnovnoj i srednjoj školi, gdje je poučavanje i učenje organizirano u progresiji od "govora do jezika preko razvijanja vještina razumijevanja i izražavanja kako bi se postigla govorna i pismena komunikacija učenika" (Glasnik Ministarstva, 1994), sustav provjere znanja trebao bi slijediti sve elemente te progresije.

Iz ovako definiranih općih ciljeva svaki bi nastavnik morao dalje razvijati teorije o tome koji su to pojedinačni ciljevi i kako ih ugraditi kao elemente vrednovanja, provjere i ocjenjivanja da bi bio siguran da je svojim izvedbenim programom uistinu ostvario programske ciljeve i zadatke.

Takav način, doduše, razvija potpunu autonomnost nastavnika u izvedbi programa, ali, s druge strane, čitav sustav vrednovanja, provjere i ocjenjivanja čini netransparentnim i stoga često uzrokom administrativnih i pedagoških prekršaja.

Navedeni programski ciljevi u međusobnom su odnosu podjednake važnosti za razvijanje komunikacijske kompetencije učenika i ne treba zbunjivati njihova djelomična zastupljenost koja može varirati sukladno specifičnostima nastavnog plana i programa, dobi učenika i razini predznanja.

Nastavna praksa naglasak stavlja na govornu komunikaciju i poznavanje jezičnog sustava (pojednostavljeno: gramatike).

Ipak, iako razina sposobnosti u vještinama, u svoj svojoj razvojnoj složenosti, ostaje nezaobilazna u procjeni ukupne jezične sposobnosti učenika, nastavnici je često zaboravljaju registrirati.

Kako bi se prišlo osvjetljavanju cijele problematike, potrebno je upozoriti na razliku između vrednovanja, provjere i ocjenjivanja, jer su oni u procesu poučavanja i učenja tri zasebna i različita čina.

VREDNOVANJE

Pojam vrednovanja je vrlo složen, bilo da je riječ o pojedincu, bilo o pojavi koja se promatra. Kriteriji vrednovanja unutar društvenog procesa kakav je učenje u školi uvijek odražavaju duhovne i obrazovne kriterije nacije i uvijek pobuđuju pozornost različitih ljudi, i to u različitim vremenima i zbog različitih razloga.

Dva temeljna cilja vrednovanja znanja učenika navodi dr. Nick Tate:

1. identificirati razinu postignuća učenika u odnosu prema određenom obrazovnom cilju,
2. osigurati nastavničkoj profesiji dijagnostičko oruđe u procesu poučavanja (OFSTED, 1995).

U svim školama u svijetu vrednovanje učeničkog znanja podrazumijeva diskrecijsko pravo nastavnika, tj. ono je subjektivne prirode. Pojedine zemlje i školski sustavi (npr. Vijeća Europe) sve više pokušavaju razvijati objektivne instrumente vanjske provjere znanja (ispiti, "mala i velika" matura, državna matura i sl.) i ugraditi ih u školske kurikulume.

Osim toga, pokušavaju vrednovanje učiniti transparentnijim utoliko što mu uz varijablu postojanosti, do koje se dolazi dužim vremenskim praćenjem, dodaju i razvojnu varijablu koja uključuje praćenje i razvoj nastavnog programa, kao i podizanje kritične svijesti kod nastavnog kadra (Dickins-Rea, 1994).

Vrednovanje bi se najkraće moglo definirati kao provjera kvalitete postignutoga.

Kako bi vrednovanje bilo što objektivnije, nije dovoljno istaknuti samo programske ciljeve, već im treba dodati i elemente koji iz njih proistječu.

Sukladno hrvatskim programskim ciljevima, logički se dolazi do sljedećih elemenata vrednovanja u engleskom jeziku :

1. govorenje, 2. slušanje s razumijevanjem, 3. čitanje s razumijevanjem, 4. pisanje, 5. jezik, jezične zakonitosti, vokabular, što bi se otprilike, samo drugim slijedom, uklapalo u početnu definiciju općih parametara znanja, vještina i vokabulara u učenju i poučavanju

stranih jezika koje je propisalo Vijeće Europe i u potpunosti osiguravalo razvijanje izražavanja i razumijevanja od govora do jezika radi postizanja pismene i govorne komunikacije učenika.

PROVJERA

Provjera se, osim definicije iz članka 2. Pravilnika, kao "sustavno praćenje, ispitivanje i vrednovanje učenikovih postignuća" ima smatrati i fizičkim činom vrednovanja te zahtijeva i pismeni trag toga čina, a to su upravo gore navedeni elementi koji se upisuju u imenik. Naravno da je provjera u stranom jeziku vrlo komplicirana jer svaki od gornjih elemenata vrednovanja slijedi posebne zakonitosti.

ELEMENTI PROVJERE

1. Govorenje

Govorenje je pedagoški cilj, vještina i element provjere.

Ono je samo dio komunikacije u jeziku i njegova se provjera sastoji od niza simulacija iz kojih je vidljivo kakva se komunikacija stvara u mediju govora, pri čemu treba uvažiti ove parametre:

- ulogu i status sudionika
- jezični registar (formalno/neformalno obraćanje) - ciljeve i potrebe učenika
- kontekst komunikacijskih uzoraka
- složenost govora kao medija.

Govorna se komunikacija uvijek provjerava, odnosno po mogućnosti, u autentičnom kontekstu (interakcija sa stvarnim pitanjima, temama, akterima), na sadržajima koji omogućavaju primjenu usvojenih znanja i vještina, prije svega radom u paru ili grupi, a samo povremeno individualnim neprekidnim izlaganjem koje se kao oblik u školi gotovo nikada ne pojavljuje kod učenika već obično kod nastavnika, te takva zamjena pri provjeri ne bi bila ni prikladna ni prirodna.

2. Vještine

Kako je jezik agregat raznih vještina, njegovo poznavanje treba provjeravati i vrednovati sukladno zakonitostima svake od njih:

- provjera govorne komunikacije opisana je u točki 1.
- provjera slušanja može uključiti razumijevanje od globalne do ciljane informacije, intonaciju, izgovor, socio-lingvističke sadržaje (govore/dijalekte), fonološku diskriminaciju itd., ali nikada sve zajedno
- provjera čitanja može uključiti razumijevanje od globalne do specifične informacije, sposobnost dekodiranja jezičnog sustava, i mora dati povratnu informaciju o razini pismenosti učenika, uz uvažavanje parametara kakvi su brzina, točnost, tečnost, efikasnost, površnost itd., bez obzira na to ostvaruje li se tihim ili glasnim oblikom rada
- provjera pisanja može uključiti procjenu od upotrebe grafičkih simbola do svih konvencija (u autentičnom kontekstu potrebe pismene komunikacije, npr. ispunjavanje formulara, pismo poznatoj ličnosti, sastav, esej, opisivanje, vlastita biografija, vođenje dnevnika, bilješke itd.) potrebnih da bi se proizveo točan i tečan jezik i suvislost u pisanju.

3. Jezik, jezične zakonitosti, vokabular

Ako je jezik kôd, a jest, onda su gramatika i vokabular instrumenti njegova dešifriranja.

Provjera jezika sastoji se i od provjere sposobnosti rukovanja kodom u smislu pravila - gramatike - i uporabe, tj. lakoće transfera između dvaju kodova - stranoga i materinskoga jezika - što se u nastavnoj praksi samo djelomično može provjeriti prevodjenjem koje u tom smislu ne bi trebalo zloupotrebjavati kao nastavnu metodu.

Budući da je jezik strukturirani sustav koji služi za interakciju, primanje i odašiljanje poruka, što u primjeni uključuje sve do sada navedene elemente, onda se i provjera mora izvršiti u odnosu prema strukturama i sustavu, tj. prema kompetenciji učenika u odašiljanju i primanju poruka.

Kako se školskom provjerom vrednuju uglavnom pojedinačni podsustavi (npr. fonologija, morfologija, sintaksa, leksik itd.), a poznavanje podsustava ne garantira rukovanje sustavom, potrebno je s vremena na vrijeme (osobito u završnim razredima osnovne i srednje škole) globalnom provjerom znanja i vještina procijeniti učeničko poznavanje jezika, i to tako da se vrednuje može li učenik pripočeti sve što želi jezičnim sredstvima kojima to želi i medijem kojim želi, i da samo takva procjena predočuje njegovo poznavanje jezika.

OBLICI PROVJERE

Kako bi provjera bila opravdana i valjana, potrebno je poznavati njezine razloge.

Za sada u stranom jeziku postoje četiri znanstveno potvrđena razloga testiranja (provjere) znanja:

1. vrednovanje jezične sklonosti da se uopće nauči strani jezik;
2. vrednovanje trenutne jezične kompetencije učenika zbog utvrđivanja razine znanja i razvrstavanja u odnosu prema drugima;
3. vrednovanje stupnja učenikova učenja, tj. njegovih postignuća i realizacije obrazovnih ciljeva zbog zakonske verifikacije - ocjenjivanja;
4. vrednovanje prethodnoga ili trenutnoga učenikova znanja radi uklanjanja nedostataka i planiranja njegova budućeg jezičnog razvoja.

Instrumenti za provedbu vrednovanja pod 1, 2. i 4. obično su testovi objektivnog tipa koji kao mjerni instrument podliježu nizu standardiziranih znanstvenih tehnika u pripremi, izvedbi i primjeni.

Kako se vrednovanje i provjera znanja u našoj i svjetskoj nastavnoj praksi ostvaruju uglavnom tipom provjere navedene pod 3, tj. na zadacima subjektivnog tipa (zadatke za školske, kontrolne ili domaće zadaće sastavlja nastavnik - ocjenjivač), a rjeđe baždarenim i valjanim testovima, potrebno je provjeri znanja u nastavnoj praksi osigurati:

a) konzistentnost u odnosu prema:

- uvjetima provjere (prostoru i vremenu),
- vremenskoj ograničenosti,
- pouzdanosti ocjenjivača

b) pouzdanost i valjanost u smislu da se njome diskriminira znanje učenika u odnosu prema drugima, tj. osigurava pravi raspon sadržaja i primjerena složenost zadataka (ne preteški / ne prelaki)

c) mjerljivost onoga što se provjerava u odnosu prema cjelokupnom jezičnom sustavu i ukupnoj jezičnoj kompetenciji učenika (postotak zastupljenosti svih elemenata vrednovanja).

OCJENJIVANJE

Ocjenjivanje je prije svega pedagoški čin kojeg izvođenje traži stručnost, pedagoško-psihološka znanja i sposobnosti razlikovanja rezultata procesa vrednovanja i provjere znanja, te je kao takvo najsloženiji dio nastavnikova rada i odnosa ispitanik - ispitivač.

Nije čudno što upravo njegova složenost često biva uzrokom nesporazuma i čestim praznim rubrikama u imeniku.

Stoga bi ocjenjivanje pojedinac trebao organizirati i provoditi sustavno i dosljedno, no o tome kako sustavno i koliko dosljedno trebalo bi biti više riječi u pristupu planiranju i programiranju stranog jezika, odnosno pedagoškim standardima, koji za sada nedostaju, i permanentnom izobrazbom nastavnika.

Ocjenjivanje učenika regulirano je zakonima o školstvu, a odnedavno i podzakonskim aktima, i izvodi se brojevanjem zapisom od 1 do 5. Uporaba drugih simbola nije dopuštena. Sankcionirano je i člancima iz Zakona o prosvjetnoj inspekciji.

Ono važi i za strane jezike koji su samo dio nastavnih predmeta unutar nastavnog plana i programa škole.

ZAKLJUČAK

Stranim se jezikom poučava i uči komunikacija, a ona je veoma složen proces, te je njezino ocjenjivanje rezultat zbirne procjene svih elemenata vrednovanja i provjere znanja a ne aritmetičke sredine ocjena koje pune pojedine rubrike u imeniku, i od kojih nijedna nije ni važnija ni manje važna.

Tek sve zajedno daju približnu sliku učenikove razine postignute komunikacijske kompetencije, ako su elementi vrednovanja takvi da upravo to provjeravaju.

Budući da je strani jezik samo jedan od nastavnih predmeta u školi, on podliježe ukupnom pedagoškom okruženju škole kao ustanove i njegovi izvođači pri programiranju i izvođenju često moraju zadovoljavati najrazličitije pristupe i kriterije.

Nedostatak okvirnoga kurikulumuma škole kao ustanove, koji bi, uz ostalo, trebao propisati način, oblike provjere i vrednovanja s jedne strane, a postojanje ideje kurikulumuma u stranim jezicima s druge strane samo su potvrda raskoraka struke i pedagoške stvarnosti.

Odatle i sva nerazumijevanja, odnosno avangardni status stranih jezika u nastavnim planovima i programima hrvatske škole.

Tek ako je u potpunosti zadovoljena pedagoška transverzala:

cilj + zadatak + sadržaj + organizacija + metode + evaluacija

koja pretpostavlja dobro obučenog nastavnika (Mijatović, 1996), ali i sve druge sudionike (programere, autore udžbenika, zakonodavca, državnu upravu, školu kao pedagošku jedinicu obrazovanja), tek onda možemo sigurnije govoriti o objektivnom vrednovanju znanja i postignuća ili rada učenika i iz toga izvedenom ocjenjivanju u bilo kojem nastavnom predmetu, pa i stranom jeziku, jer oni samo kurikulumskim sagledavanjem nastavnog procesa postaju transparentniji, a time i objektivniji.

Jedino kurikulumski pristup osigurava definiranje minimalne kompetencije znanja učenika za pojedini stupanj obrazovanja, tj. razinu postignuća, čega u našoj nastavnoj praksi još nema, već je interpretacija opsega i dubine nastavnih sadržaja ostavljena ili udžbeniku ili nastavnikovoj slobodnoj procjeni, tj. njegovoj pedagoškoj intuiciji, što znači i njegovu apsolutnu slobodu pri vrednovanju i ocjenjivanju.

Upravo u ravnoteži između slobode nastavnikova pedagoškog čina, preko kurikulumskog određenja predmeta te zakonodavnih premisa ocjenjivanja leži tajna uspješnog procesa učenja i poučavanja.

Tako govori znanost i struka, o tome djelomično govore i hrvatski nastavni programi za strane jezike u osnovnoj i srednjoj školi. Tako bi otprilike trebala reagirati i nastavna praksa kojoj je prvenstveno i namijenjen ovaj kratki podsjetnik za realizaciju najsloženijeg od svih zadataka, a to je ocjenjivanje.

Bilo bi dobro kada bi tako reagirali i svi oni koji misle da na ovaj ili onaj način utječu na nastavnu praksu ili su pozvani pratiti njezinu realizaciju.

LITERATURA

- Dickins-Rea, Pauline (1994). "Evaluation and English Language Teaching". *Language Teaching*, 27, br. 2, str. 71- 91.
- Izmjene i dopune Okvirnog nastavnog plana i programa za osnovne škole (1996). *Glasnik*, br. 7, 8 i 10. Ministarstvo prosvjete i športa.
- Kallen, Denis (1985). *New Developments in Assessment and Evaluation*. Izlaganje na simpoziju Vijeća Europe u Birminghamu u Velikoj Britaniji.
- Mijatović, Antun (1996). "Kurikulum kao okosnica osuvremenjivanja obrazovanja". *Zbornik radova Sabora hrvatskih pedagoga*, br. 1. HPKZ, Zagreb.
- Nastavni planovi za gimnazije (1994). *Glasnik Ministarstva kulture i prosvjete*, posebno izdanje.
- National Core Curriculum* (1996). Ministarstvo kulture i prosvjete Republike Mađarske.
- Nixon, Ursula (1989). "Norzanza: An Evaluation Simulation in Teacher Training". *ELT Journal*, br. 2.
- OFSTED (1995). *Pupil Assessment, School Evaluation and Policy Development*. Ujedinjeno Kraljevstvo.
- Okvirni nastavni plan i program za osnovne škole u Republici Hrvatskoj u 1993/94. školskoj godini* (1993). Zavod za školstvo. Ministarstvo kulture i prosvjete.
- Okvirni nastavni plan i program za osnovne škole - izmjene i dopune* (1995). *Glasnik Ministarstva prosvjete i športa*, posebno izdanje, br. 1.
- Pravilnik o načinu praćenja i ocjenjivanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi (1995). *Glasnik Ministarstva*, br. 14.
- Sheerin, Susan (1987) "Listening comprehension: teaching or testing?". *ELT Journal*, br. 2.
- Zakon o prosvjetnoj inspekciji (1995). *Narodne novine*, br. 50.
- Zakon o prosvjetnoj inspekciji (1997). *Narodne novine*, br. 73
- Zakon o stručno-pedagoškom nadzoru (1997). *Narodne novine*, br. 73..

FOREIGN LANGUAGE EVALUATION AND ASSESSMENT

(foreign language teaching; assessment; communicative competence)

Summary

Evaluation and assessment are eternal pedagogical topics which each generation of teachers and scholars want redefined.

These topics are also included in the regulations and issues of official educational policies as features of commonly accepted social behaviour and not personal attitude of the participants.

Foreign languages, as specific subjects within a school curriculum, in addition to the general aims relevant to all subjects, are liable to special evaluation criteria that consequently affect assessment and grading.

Speaking, as a medium, skill and educational goal, in addition to other language skills, language, grammatical structures and vocabulary, are the contemporary FL methodology criteria that the author is recommending while evaluating and assessing the learner's communicative competence.